Львівський інститут Міжрегіональної Академії
управління персоналом

Інститут регіональних досліджень НАН України

Суспільні трансформації і безпека: глобальний, національний та особистісний виміри

Матеріали доповідей Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(м. Львів, 12 червня 2014 р.)

Суспільні трансформації і безпека: глобальний, національний та особистісний виміри: Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 червня 2014 р.). – Львів: Львівський інститут МАУП, 2014. – 280 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського інституту МАУП (Протокол № 7/13/14 від 18 червня 2014 р.)

У збірнику представлені матеріали доповідей конференції, присвяченій проблемам суспільних трансформацій в Україні та світі. Досліджуються соціокультурний, економічний контекст суспільних трансформації у глобальному, національному та особистісному вимірах. Особлива увага зосереджена на проблемах соціалізації особистості та міграції людських ресурсів як чинників суспільних трансформацій та формування нового глобального світу.

Редакційна колегія:

Лелик Л.І.	директор Львівського інституту МАУП
Садова У.Я.	завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України
Гринькевич О.С.	заступник директора з наукової роботи Львівського інституту МАУП
Гембара В.М.	завідувач кафедри фундаментальних дисциплін
Данилюк Л.Г.	завідувач кафедри менеджменту організацій
Дмишко О.С.	завідувач кафедри психології
Іляш О.І.	завідувач кафедри економіки
Крамченко Р.А.	завідувач кафедри фінансів, обліку та аудиту
Леськів М.М.	завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Комп'ютерний макет — викладач кафедри менеджменту організацій Львівського інституту МАУП **Іванюк У.В.**

© Львівський інститут МАУП

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. **СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТИ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**..... 8

Бубела Р.І. Принципи викладання другої іноземної мови у контексті явища міжкультурної комунікації..... 9

Катачина О.О. Мова-помічник адаптації українців у іншомовному суспільстві (на матеріалі чеської мови)..... 14

Кудрик Л.Г., Сурмяк Ю.Р. Психологічна готовність педагога до організації самовиховання особистості..... 15

Леськів М.М. Особливості політичної культури сучасної України..... 22

Матюшко Л.І. Світовий досвід та національні особливості формування громадянського суспільства в Україні..... 24

Сарабун О.Б. Екзистенційна відповідальність як спосіб соціалізації індивіда..... 30

Шайнер А.І. Ефективність вивчення іноземної мови на шляху до європейського та світового простору..... 32

Щербовських М.В. Мовна особистість та її формування у культурному просторі 35

СЕКЦІЯ 2. **СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ**…….. 39

Дмишко О.С. Фактори формування та розвитку українського національного характеру..... 40

Дмишко О.С., Кулеша В.С. Фактори формування та розвитку національної свідомості та самосвідомості українців..... 42

Дмишко Х.А. Оцінка психо-емоційного стану у дітей з різним рівнем інтенсивності карієсу..... 45

Закалик Г.М., Завадка О.Г. Емоційне вигорання у медичних сестер різного профілю 47

Закалик Г.М., Ірш Л.А. Розвиток уяви як психологічної основи креативності у дітей старшого дошкільного віку..... 51

Закалик Г.М., Огоновська С.О. Особистісні відмінності підлітків..... 56

Компанович М.С. Психологічний компонент виникнення психосоматичних розладів у підлітковому віці..... 58

Компанович М.С., Зошій І.В. Соціально-психологічні аспекти

самонавіяння, медитація; уміння розділити з пацієнтом відповідальність за результат, уміння говорити «ні»; наявність хобі (спорт, культура, природа); спроба підтримки стабільних партнерських, соціальних стосунків; фрустраційна профілактика (зменшення помилкових очікувань). Медсестер необхідно навчити реалістично і адекватно сприймати робочі моменти. Якщо очікування реалістичні, ситуація більш передбачена і краще керована. Важливим є врахування особистісно-орієнтованихі стратегій. Чи можливо уникнути рецидивних проявів «вигорання», чи цей процес рано чи пізно знову почнеться за циклічним природним законом? Все може бути. На жаль чи на щастя, щеплень від «вигорання» нема. Всі ці симптоми з'являються тоді, коли людина не слухає себе, живе не у балансі із Собою.

Література

1. Бойко В. В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении. – М.: Информационно-издательский дом «Филинъ», 1999. – 326 с.
2. Водопьянова Н. Е. Синдром «психического выгорания» в коммуникативных профессиях// Психология здоровья. – СПб., 2000. – С. 16-85.
3. Завалишина Д. Н. Профессиональная деятельность как смысл жизни // Практическое мышление: Специфика и проблемы развития. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – С. 198-205.
4. Захаров, С. Синдром выгорания у врачей стигма профессионализма или расплата за сочувствие? [Текст] / http://forums.rusmedserv.com 12.03.2010.
5. Рогинская Т.И. Синдром выгорания в социальных профессиях// Психологический журнал. – 2002. – №3. – 89 с.
6. Скорик Т. В. Профілактика синдрому "професійного вигорання" соціальних працівників як необхідна умова професійної готовності// Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 3. – С. 98-100.
7. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение. СПб.: Питер, 2001. – 368 с.
8. Burish, M. In search of theory: some ruminations on the nature and etiology of burnout Text. / M. Burish // Professional burnout: Recent developments in the theory and research; ed.: Schaufeli W.B., Maslash C. & Marek T. 1993. – P. 75-93.
9. Freudenberger H. J. Staff burnout // Journal of Social Issues. – 1974. – Vol. 30 (1). – P. 159-165. 10. Maslach C. Burnout: A multidimensional perspective // Professional bumout: Recent developments in the theory and research / Shaufeli Ed. W.B., Maslach Cr. and Marek T. – Washington D.C: Taylor & Trancis, 1993. – P. 19-32.

Г.М. Закалик, *старший викладача кафедри психології*
Л.А. Ірш, *студентка Львівського інституту МАУП*

РОЗВИТОК УЯВИ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В останні роки у вітчизняній педагогіці та психології цілком закономірно зріс інтерес до проблеми креативного розвитку в дошкільному віці. Адже період

старшого дошкільника характеризується широким пізнанням. За цей час він багато дізнається про оточуючий світ, а свідомість не просто заповнена окремими образами чи уявою. Вона характеризується деяким цілісним сприйняттям і осмисленням оточуючої дійсності. У дошкільному віці відбувається не просто сензитивний період розвитку уяви, а відзначається розвиток творчого потенціалу особистості. Власне у цей період дослідники звертають увагу на розвиток творчих здібностей та розвиток креативності.

Про креативність у контексті психологічного знання почали вести мову на початку 50-х років XX ст., однак точного її визначення в психології немає, тому існує необхідність концептуального осмислення феномену креативності. У перекладі з латинської *creato* – творення, але це не тотожне поняттю творчості і часто навіть не сумісне з ним. Креативність – це як би «приземлена творчість», націлена не на створення чогось принципово нового, а на знаходження ефективних, простих і швидких рішень для яких-небудь життєвих (чи ділових) проблем, робота з шаблонами творчості, наслідування їм. Креативність розглядається як детермінанта творчості. Творча особистість – особистість, котра реалізується в інноваційних досягненнях. Творчі здібності індивіда характеризуються готовністю до продукування принципово нових ідей, що входять в структуру обдарованості як незалежний чинник. Творчі здібності – це структурні компоненти креативності. З огляду на вищевказане, дослідження феномену креативності у дітей старшого дошкільного віку актуальна проблема сьогодення, складає науковий сенс і є украй необхідним.

Мета дослідження – дати теоретичне і практичне обґрунтування уяві як психологічній основі креативності.

Відповідно до мети були поставлені наступні завдання: провести аналітичний огляд сучасної наукової літератури з проблем креативності у дітей дошкільного віку; підібрати групу досліджуваних, методики для вивчення феномену креативності та провести емпіричне дослідження; здійснити обробку, аналіз, інтерпретацію результатів дослідження та зробити відповідні висновки та розробити рекомендації щодо розвитку креативності у дошкільників.

Об'єкт дослідження – креативність як психологічний феномен.

Предмет дослідження – уява як психологічна основа розвитку креативності у дітей старшого дошкільного віку.

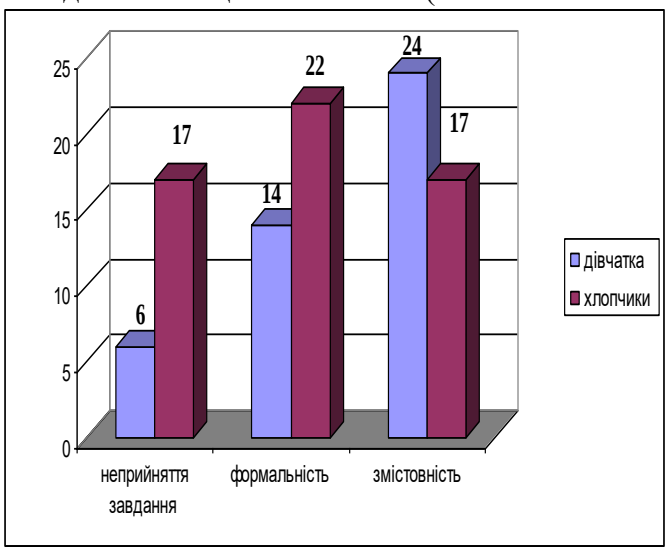
Теоретико-методологічну основу склали дослідження Л. С. Виготського про зону найближчого розвитку, а також покладені такі наукові принципи: принцип єдності свідомості та діяльності і принцип індивідуального особистісного підходу (С. Л. Рубінштейн); гуманістичний підхід до креативності як універсальної людської вродженої характеристики (А. Маслоу), ідея розвитку творчих здібностей людини шляхом включення її в конкретну діяльність (В. М. Теплов, А. Н. Леонтьєв). Методологічна основа доповнена науковими розробками провідних психологів в області розвитку творчих здібностей, творчого мислення та уяви особистості Дж. Гілфорда, П. Торренса, Є. Є. Тунік, які відзначали, що казки та ігри є джерелом розвитку дитячої креативності. Великий вклад щодо ролі дитячої гри зроблено М. І. Лісіною, котра розглядала її як форми спілкування, Д. В. Ельконіним, який вказував, що це форма діяльності, що сприяє засвоєнню діяльності дорослих та Ж. Ж. Паже, на думку якого, – це прояв і умова розумового розвитку особистості.

Аналіз наукової літератури показав, що вперше поняття «креативність» було використано Д. Сімпсоном у 1922 році, позначаючи здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. У загальному вигляді, багато дослідників позначають креативність як загальну здібність до творчості, коли людина здатна породжувати оригінальні ідеї, ухвалювати незвичайні рішення, уникати традиційних схем мислення. Креативність – здатність до

конструктивного, нестандартного мислення і поведінки, а також до усвідомлення і розвитку свого досвіду. Креатив – це уміння висувати цікаві пропозиції, створювати нові ідеї. Креативність можна подати узагальненим висловлюванням Р. Холлменна як «сплав сприйняттів, здійснених новим способом (Маккеллар), здатність знаходити нові зв'язки (Кюбі), виникнення нових взаємин (Роджерс), поява нових поєднань (Меррей), схильність до здійснення і пізнання чогось нового (Лассуель), діяльність розуму, що приводить до прозріння (Жерар), трансформація досвіду в нову організацію (Тейлор), уява нових констеляцій значень (Гізелін) [15]. Звертаючись до «Сучасного психологічного словника», креативність визначається як «творчі можливості (здібності) людини, які можуть виявлятися в мисленні, відчуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особу в цілому або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення» [13, с. 192]. Креативність – це складова обдарованості, що є особистісною категорією, продуктивною динамічною структурою особистості в сукупності творчого потенціалу, схильностей і здібностей, що виражаються в її творчій індивідуальності [7]. Основою розвитку творчості слугує розвиток особистості дитини, а не інтелектуальних факторів творчості [1]. Розвиток всіх творчих процесів пов'язаний з самореалізацією особистості [12]. Креативність розглядається як особистісна категорія [9], що у дорослому віці є досягненням «психічного стану, який займає проміжне положення між психічними процесами і властивостями особистості, утворюючи функціональний рівень і забезпечує результативність діяльності [10], настанні психологічної готовності – настрої особи на певну поведінку, установці на активні дії [5]. Можна виокремити завчасну готовність - набуті установки, знання, навики, уміння, мотиви діяльності і ситуативну готовність – це динамічний цілісний стан особистості, внутрішня настроєність на певну поведінку, мобілізовані активні і доцільні дії в даний момент [5]. Загальна готовність розвивається з дитячих років і найбільш значимою для свого формування є у старшому дошкільному віці. У розвитку дітей старшого дошкільного віку важливу роль починає відігравати уява. Однак, як відзначає Дьяченко, у дітей 5-6 років, і то далеко не у всіх, з'являється якісно новий спосіб побудови образів уяви – включення, коли задана фігура на малюнку перетворюється у вбудовану деталь зображення, набуваючи ролі другорядного елементу уявного образу. Тому, на нашу думку, важливим є виявлення ступеня розвитку уяви як важливого чинника розвитку креативності у дошкільників.

Дослідження уяви як психологічної основи креативності у дітей старшого дошкільного віку проводилося на базі дошкільного начального закладу м. Іршава Закарпатської області. У дослідженні брали участь 36 дітей старшого дошкільного віку (5-5,5 років), з них 20 хлопчиків і 16 дівчаток. Дане дослідження є плановим. Воно проводиться щорічно і скероване на виявлення творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети та виконання поставлених завдань у роботі були використані наступні методи та методики: метод бесіди; метод спостереження; методика «Сонце в кімнаті» (В. В. Синельникова, В. Ю. Кудрявцева, адаптація Т. Яценко); методика «Складена картинка» (Т. Яценко); методика «Як врятувати зайчика?» (Т. Яценко).

Результати дослідження показали, що 41 % дітей виявили достатньо високі показники здатності до реалізації уяви (за методикою

«Сонце в кімнаті»), хоча за змістовністю мали різний ступінь розвитку реалізації уяви - від простих відповідей до більш змістовних і конструктивних (рис. 1).

Рис. 1 Розподіл досліджуваних дітей за здатністю до реалізації уяви, %

Як відомо, для дитини старшого дошкільного віку можливим є бачити ціле, раніше за окремі частини. На основі дослідження за методикою «Складена картинка» виявлено, що лише незначна частина дітей – 19 % досліджуваних (шість дівчаток і один хлопчик) змогли бачити ціле раніше, ніж частини (рис. 2). Такі діти мали достатньо розвинену уяву

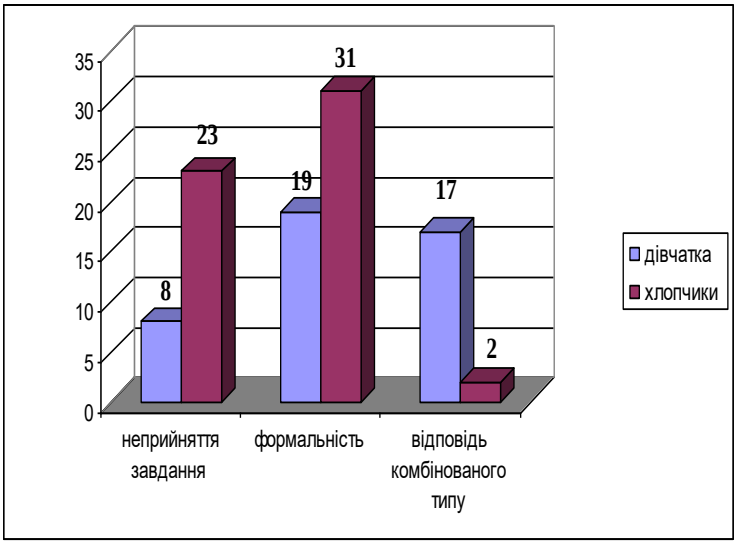

Рис. 2. Здатність дітей старшого дошкільного віку бачити ціле раніше, ніж частини за методикою «Складена картинка», %

Як показують дослідження, дітям старшого дошкільного віку властиве фантазування, що поєднує у собі елементи дійсності з чимось вигаданим [2].

При аналізі уяви варто проводити аналіз здатності дітей до надситуативно - перетворювальних дій. Це більш складніше завдання, , але цілком можливе для виконання для дитини у віці 5-6 років. При виконанні завдання за методикою «Як врятувати зайчика?» було виявлено, що незначна частина дітей – 9 % здатна використовувати різноманітні поєднання та варіанти порятунку зайчика (рис. 3). Для таких дітей характерна широка уява.

Як зазначає Ю. О. Труханова, у сучасних умовах система дошкільної освіти має орієнтуватися на створення умов для розвитку і самореалізації особистості дитини. Однією з важливих задач є розвиток дитячої уяви, що визначає пізнавальний, емоційний та особистісний її розвиток [14]. Через уяву і закладені у ній імпульси здійснюється реалізація творчого потенціалу. Тобто уява стає творчою, дієвою, активною, такою, що здатна перетворювати. Наявність творчої уяви визначає різноманітність виконуваних цим процесом функцій: пізнавальної, антиципуючої, регулюючої, цілеспрямовуючої та інших.

Відповідно до періодизації психічного розвитку Л. С. Виготського, уява є центральним новоутворенням дошкільного віку, коли починає розвиватися «творче начало в людини, її потреба в творенні і уяві як психологічному засобі їх реалізації...» [4]. Високий рівень розвитку уяви у дошкільника – це головний аспект пізнавальної готовності.

Рис. 3. Розподіл дівчаток і хлопчиків за ступенем здатності до надситуативного творчого рішення за методикою «Як врятувати зайчика?»

Активність уяви і фантазії, придумування самою дитиною нових елементів сюжету, уява нових ролей – є важливим компонентом активності дитини в механізмі її саморегуляції [6]. Як зазначає Т. В. Кудрявцев, необхідно розрізняти творчість як «відкриття для інших» і творчість як «відкриття для себе» [6]. У першому випадку цивілізація поповнюється новими технічними винаходами, витворами мистецтва, а у другому – на передній план виступає не об'єктивна, а суб'єктивна новизна продуктів творчості. У дошкільному віці другий випадок є більш значущим, дозволяє відкрити нове – це робить її творчою [3], перетворити предметну задача в смислову [6], орієнтуватися не тільки на зовнішні властивості предметів, але і на їх образно представлені істотні характеристики [11].

Таким чином, у досліджуваній групі дітей виявлено, що незначна частина здатна до творчої уяви. При цьому, чим складніше завдання ставилося перед досліджуваними, тим менша кількість дітей змогла з ним справитися. Вихователям та практичному психологу варто приділяти більше увагу на розвиток творчої уяви. Зокрема, на заняттях дітям пропонується робота з матеріалом площинного конструювання [5].

Література

1. Алфеева, Е. В. Креативность и личностные особенности детей дошкольного возраста, 4-7 лет. – М., 2010. – 192 с.
2. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений/ Д. Б. Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
3. Брушлинский А. В. Психология субъекта. – СПб., 2003 .
4. Давыдов В. В., Кудрявцев В. Т. Развивающее образование: теоретические основания преемственности дошкольной и начальной школьной ступеней - http://vtk.interro.ru
5. Дьяченко О. М., Кириллова А. И. О некоторых особенностях развития воображения у детей дошкольного возраста // Вопр. психол. – 1980. – № 2. – С. 107-114.
6. Кудрявцев В. Т. Диагностика творческого потенциала и интеллектуальной готовности к развивающему школьному обучению. – М., 1999.
7. Матюшкин А. М., Сиск Д. Одаренные и талантливые дети //Вопросы психологии. – 1989. – №4. – С. 88-89.
8. Моляко В. О. Чи можна навчити творчості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – № 2. – С. 3.
9. Морозов А. В. Формирование креативности преподавателя высшей школы в системе непрерывного образования: дис. … д-ра пед. наук : 13.00.08 / А. В. Морозов. – М., 2004. – 445 с.
10. Платонов, Ю.П. Профессионально-педагогическая направленность мастера производственного обучения [Текст] / Ю.П. Платонов. – Л, 1987 – 215 с.
11. Поддьяков Н. Н. Новые подходы к исследованию мышления дошкольников // Вопр. психол. 1985. – № 2. – С. 105-117.
12. Роджерс К. Творчество как усиление себя //Вопросы психологии. – 1990. – №1. – С. 164-167.
13. Современный психологический словарь / под. ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – СПб.: Прайм-ЕВРО-ЗНАК, 2007. – 490 с.
14. Труханова Ю. А. Формирование творческого воображения у детей старшего дошкольного возраста [Текст] / Ю. А. Труханова // Коррекционная педагогика. – 2004. – № 3(5). – С. 59 - 67.